

II. 5. A székelyföldi oktatás a hatvanas-nyolcvanas években

II. 5. 1. Az oktatáspolitikai enyhülése

Az 1960-as évek enyhülési korszakának következtében az engedékenyebb nemzetiségi–nevelési politika jelei az oktatásügyben is megmutatkoznak. Mindez természetesen csak jelképes dolog volt, hiszen Ceaușescu, mindezen engedményekkel, a belső stabilitást és hatalmának megerősítését akarta elérni. A korábbi évek nacionalista politikájának következtében a nemzeti kisebbségek iskolai rendszere teljesen háttérbe szorult. 1945 után az államosítás következményeként a magyar iskolák száma drasztikusan csökkent, az 1948-as oktatási törvénnyel pedig a felekezeti iskolák is elveszítették korábbi jelentőségüket.⁴⁵⁰ Elkezdődött a magyar iskolák tagozatosítása, román tanszemélyzet kinevezése magyar oktatási intézményekbe, a magyar pedagógusképzés háttérbe szorítása.⁴⁵¹

Mindennek a csúcspontját a Bolyai Egyetem 1959-es felszámolása jelentette, amikor is az önálló magyar egyetemet egyesítették a kolozsvári román felsőfokú intézménnyel, létrehozva a ma is működő Babeș–Bolyai Tudományegyetemet.⁴⁵² Az egyesítés lebonyolításában az egyik legnagyobb szerep a pártfőtitkáré volt, aki a Központi Bizottság titkáráként vett részt a szervezésben. Ez az intézmény a rendszerváltásig kevés magyar diák számára teremtett lehetőséget az anyanyelven való tanulásra, hiszen a homogenizációs politika köszönhetően államérdékké vált az elrománosítás, az asszimiláció.⁴⁵³

A hatvanas évek második felében az oktatással kapcsolatos tervek a nyilvánosság számára is elérhetőek lesznek, ez sokévi hallgatás után az első jelentős momentumnak számít. A helyi lapokban sorra jelenhettek meg az oktatással kapcsolatos vélemények és beszámolók, amelyek az oktatás szín-

⁴⁵⁰ Enyedi Sándor: *A romániai magyar oktatás helyzete (1944–1959)*.n.a, Kézirat, JKGY, Kolozsvár (leltári szám: K324)

⁴⁵¹ Az 1945–1965 közötti oktatáspolitikáról lásd részletesebben Vincze Gábor (1999), 187–208. és Enyedi Sándor: *Romániai magyar iskolahálózat 1945–1989 között*. In: *Mozgó Világ*, 1990, 86–90.

⁴⁵² Enyedi Sándor: *A kolozsvári Bolyai Egyetem felszámolása 1959*. Kézirat, JKGY, Kolozsvár (leltári szám: K441)

⁴⁵³ Vincze Gábor (1999): *i.m.*, 251–260.

vonásának helyzetét és javítási lehetőségeit tárták az olvasó elé. 1966. július 1-jén a Nagy Nemzetgyűlés művelődési és tanügyi bizottsága vitára bocsátotta a líceumok megszervezésére vonatkozó törvényjavaslatot. Ebben a javaslatban még egyetlen magyar líceum létrehozása sem szerepelt.⁴⁵⁴

Két évvel később a központi vezetés egy új tanügyi törvényt dolgozott ki, amely már az általános fellazulás időszakával esett egybe, és először említette külön a nemzetiségi oktatást. *„Romániában napjainkban az együtt élő nemzetiségek több mint 240 000 gyermeke saját anyanyelvén tanul csaknem 2000 iskolában.”*⁴⁵⁵

Ugyancsak a Nagy Nemzetgyűlés ezen plénumán Takács Lajos képviselő pontosítja a magyar tanulók számát. Ez, összevetve az 1951-ben elmondott beszámolójával, jelentős változásokat takar. Elmondása alapján 1968-ban a kisebbség nyelvén 1927 általános iskolai és líceumi egység működött csaknem negyedmillió diákkal, 1951-ben megjelent beszédében 3413 diák szerepelt.⁴⁵⁶ Az említett törvény kimondta, hogy 3 és 6 éves kor között fakultatív válik az óvodalátogatás, az addigi 7-ről egy évvel kevesebbre szállítják le a tankötelezettség korhatárát.

*„A tanügyi törvénytervezet kapcsán hónapokon át vitatkoztunk róla. Az elfogadott tanügyi törvény már ennek a vitának a tanulságait rögzíti, a fizikailag és szellemileg normálisan fejlett gyermek már hatéves korában képes a betűvetés elsajátítására, és szert tehet azokra a jártasságokra és készségekre, amelyek kialakításához eddig csak hétéves korban kezdtünk hozzá. Az idén tehát a hatévesek egy része is elbúcsúzik az óvó nénitől, és a plasztelin meg a kifestőkönyv helyett ábécékönyvet és ceruzát rak a táskájába.”*⁴⁵⁷

A Kovászna megyei pedagógus-tanácskozáson ugyanakkor közzétették a rendelkezéssel járó nehézségeket is.

„Kétségtelen, a múlt iskolai év legfontosabb és egyben legnehezebb problémái közé tartozott a beiskolázás. A községi néptanácsok, a helyi párt-szervek, az iskolák erőfeszítése ellenére a volt Sepsi és Kézdi rajonok terüle-

⁴⁵⁴ Románia Szocialista Köztársaság Hivatalos Közlönye. 1966. július 4., II. évfolyam, 5. szám. II rész.

⁴⁵⁵ Tanügyi Újság, 1968. május 21., 20. szám

⁴⁵⁶ Romániai Magyar Szó, 1951. augusztus 11.

⁴⁵⁷ Sylvester Lajos cikke az új tanévről, In. Megyei Tükör, 1968. szeptember 7.

tén összesen 274 beiskolázatlan tanuló maradt. Ebben az évben ugyanakkor foglalkozni kellett a hatévesek beíratásával is – ennek eredményeképpen megynkben nyolc olyan osztály indul, amelyekben 200 hatéves gyermek tanul majd, további nyolcszázan pedig a hétévesekkel járnak együtt.”⁴⁵⁸

A líceumok hálózatát és az éves beiskolázási tervet az oktatási minisztérium és a megyei tanácsok végrehajtó bizottságainak javaslatai alapján állították össze. A szaklíceumokkal kapcsolatos szervezési alapokat viszont a minisztertanács hagyta jóvá. Az enyhülési időszaknak köszönhetően a magyar vagy német nyelven való szakképzés is lehetővé vált, 1972-ben 25 ilyen szaklíceumot tartottak számon.⁴⁵⁹ Az oktatási törvény 52. szakasza kimondta, hogy a nem román nemzetiségű tanulók választhatnak, hogy a körzetükhöz tartozó, helyi román nyelvű általános iskolába iratkoznak be, vagy (amennyiben létezik) olyan intézménybe, ahol a tanítás anyanyelvükön folyik.⁴⁶⁰ Ez alapján lehetőség nyílt az iskola megválasztására, viszont nem garantálták a nemzetiségi nevelést azok számára, akik környezetében nem volt magyar vagy német nyelvű iskola. Az RKP KB 1968. október 24–25-i plenáris ülésén eldöntik a nemzeti kisebbségi tanácsok létrehozását, ahol Ceaușescu kiemelte, hogy az elkövetkezendőkben nagyobb teret fog kapni az anyanyelv használata.

„A teljes jogegyenlőség szelleme, az együtt élő nemzetiségek szellemi fejlődéséhez biztosított feltételek jelentős mértékben tükröződnek abban, hogy a nemzetiségek számára szélesre tárultak az iskolák kapui minden fokon. Jelentős segítség ilyen irányban az anyanyelvű oktatás, kezdve az elemi foktól egészen a felsőoktatásig, amely a hazai oktatás általános fejlődésével párhuzamosan bővült. Az 1967–1968-as tanévben az együtt élő nemzetiségek nyelvén működő iskolák hálózata 1944 iskolából és tagozatból állt, amiből 624 általános iskola I–IV. osztállyal, 1005 általános iskola I–VIII. osztállyal és 107 általános műveltséget nyújtó líceum és tagozat. Ebből 1480 iskola és tagozat magyar, 386 német, a többi szerb, szlovák, ukrán, cseh tannyelvű. Az említett iskolák hálózata 242 000 tanulót ölel fel. Majdnem 14 500 óvónő, ta-

⁴⁵⁸ Baróti Péter: Pedagógusok tanácskozása. In. Megyei Tükör, 1968. szeptember 14.

⁴⁵⁹ Vincze Gábor (1999): *i.m.*, 210.

⁴⁶⁰ A törvényt idézte Vincze Gábor (1999): *i.m.*, 210.

*nító és tanár működik az együtt élő nemzetiségek nyelvén oktató iskolahálózatban, s járul hozzá a hazai oktatás és kultúra általános fejlesztéséhez.*⁴⁶¹

Ennek kapcsán meg kell említenünk az 1969. július 3-i, 371. számú minisztertanácsi rendeletet, mely szerint a nemzeti kisebbség nyelvén tanult tantárgyakból a diákoknak nem kellett román nyelven vizsgázniuk. A magyar értelmiség és politikai elit ezen engedmények eredményeképpen nagy bizakodásról adott hangot.

*„Csak ebben az évben, megyénkben központi alapokból 1 740 000 lej értékben építettünk új tantermeket: új líceum születését köszönhetjük Bodzafordulón; megnyílik Sepsiszentgyörgyön az építészeti szakiskola; beindul a zeneiskola első osztálya; Kézdivásárhelyen iskoláskorú gyermekek részére egy 105 férőhelyes gyermekházat hoztunk létre.*⁴⁶²

Mindezt a pártfőtitkár kijelentései is alátámasztották, amelyek a magyarság helyzetének javulására irányultak. Kijelentette, hogy az együtt élő nemzetiségekhez tartozó dolgozóknak korlátlan lehetőségek állnak rendelkezésükre, hogy tevékenyen részt vegyenek Kovászna és Hargita megye és az egész ország társadalmi életében. E dolgozók ott vannak az összes párt-, állam-, tömeg-, és társadalmi szervezetben; a székelyek, munkások, parasztok, értelmiségiek részt vesznek a párt vezetőszerveiben, a néptanácsokban, a mezőgazdasági termelészövetkezetek vezető tanácsaiban, a vállalatok igazgatóbizottságaiban, és más szervezetek és intézmények vezetőségeiben, s munkájukat nagyra értékelik.⁴⁶³ Felállítják újra a nemzetiségi államtitkár tisztséget, amelyre egy román származású államtitkárt neveznek ki Ştefan Costea személyében, majd Demeter János professzort miniszteri tanácsosnak jelölik.⁴⁶⁴

Országos szinten, főleg Székelyföldön, lehetőség nyílt a több száz éves magyar iskolák megünneplésére. A székelyudvarhelyi volt református iskola 375.⁴⁶⁵

⁴⁶¹ Nicolae Ceauşescu előadói beszéde az RKP KB 1968. október 23–24-i plenáris ülésén, Megyei Tükör, 1968. okt. 30.

⁴⁶² Baróti Péter: Pedagógusok tanácskozása. Megyei Tükör, 1968. szeptember 14.

⁴⁶³ Király Károly felszólalása az RKP KB 1968. október 23–24-i plenáris ülésén, Megyei Tükör, 1968. október 30.

⁴⁶⁴ Előre, 1968. november 8.

⁴⁶⁵ Az iskola ünneplésének részletes programját közli Oprea Ioan a propagandaosztály vezetője. ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 6/1970, 232 f.

évét, a csíkszeredai (a volt csíksomlyói katolikus iskola) 300., míg a volt szé-
kelykeresztúri unitárius iskola a 175. évét ünnepelhette meg nyilvánosan.⁴⁶⁶

Az 1969–70-es évre elkezdődik a kötelező tízosztályos tanterv beveze-
tése, amely előírta, hogy az általános műveltséget jelentő tantárgyakon (ro-
mán nyelv, számtan, fizika és vegytan, biológia, történelem, idegen nyelvek)
kívül az általános műszaki kultúra körébe tartozó tantárgyakat is tanuljanak,
mint például a technológia, a műszaki rajz, a könyvvitel. A falusi líceumok
számára pedig kötelezően előírták a mezőgazdasági tanfolyamok szervezé-
sét, amelyek a tanulókat gyakorlati munkákra alkalmazták a mezőgazdasági
termelőségvetkezett által biztosított földeken.⁴⁶⁷

A VIII. osztályos diákoknak továbbra is felvételizniük kellett, ha általá-
nos vagy szaklíceumokban, illetve bármely más szakmai iskolában akartak
továbbtanulni. Ez a rendelkezés kiemelte, hogy a diákoknak egy magasabb
színvonalat biztosít a továbbjutás, viszont a nemzeti kisebbség számára hát-
rányal járt.

A Hargita megyei napilapban Petre Burloiu egyetemi előadótanárnak,
az Állami Tervbizottság helyettes igazgatójának értekezését teszik közzé,
aki egyetértve az 1968-as oktatási törvénnyel, Hargita megyére vonatkozó-
lag kijelentette:

*„Hargita megyében például az egyes termelőágak fejlettségi színvonala
gazdasági szempontból nem igazolná az olyan állandó jellegű iskolák létre-
hozásának szükségességét, amelyek szakembereket bocsátanának ki a gép-
gyártóipar, vegyipar, könnyűipar, élelmiszeripar számára. Ez azonban nem
jelent azt, hogy Hargita megyében e termelőágak szakember-szükséglete ki-
elégítetlen marad. **Létezik annak lehetősége, hogy az ifjakat más, elsősor-
ban a szomszédos megyék iskoláiba küldhessék** (a sajtóban ezt a mondatot
külön kiemelték a szerkesztők – megjegyzés D. Cs.). [...] Az ifjak közül sokan
olyan iskolába kerülnek majd, amelyek már léteznek, vagy a közeljövőben
nyílnak meg, mások pedig, mint már említettem, az országban, elsősorban is
a szomszédos megyékbe működő iskolákban nyerhetnek szakképesítést.”⁴⁶⁸*

⁴⁶⁶ Lásd bővebben a Hargita 1968. október 12., november 17. számában

⁴⁶⁷ Hargita, 1969. január 7.

⁴⁶⁸ Hargita, 1968. június 3.

A szerkesztőség által kiemelt részben is láthattuk, hogy a magyar iskolások továbbtanulási lehetősége anyanyelvi szinten korlátozott volt, a központi kormányzat a román szaklíceumokba való felvételt sürgette és segítette elő. A Burloiu által javasolt legjelentősebb szaklíceumok a következők voltak: a gépgyártóipar Marosvásárhelyen és Brassóban, a vegyipar Fogarason, Piatra Neamț-on, az energetikai ipar Szebenben, az erdőipar Câmpulung Moldovenesc-en, az építkezés Marosvásárhelyen és Bákóban, az egészségügy pedig Marosvásárhelyen biztosított megfelelő képzést. Hargita megyében csak egy, technikai személyzettel rendelkező oktatási intézményt jelöltek meg a középiskolát végzettek számára, és pedig a székelyudvarhelyi asszisztensképző technikumot.

Mindezek ellenére az 1968–1969-es tanévet a megyei pártbizottság oktatásért felelős káderei jónak minősítették, hiszen a bukó diákok száma az előző évekhez képest csökkentek. Az I–IV. osztályokban 0 és 4 százalék, az V–VIII. osztályokban 5 és 10 százalék, az elméleti líceumokban 8 és 10 százalék, a szaklíceumokban 2 és 6 százalék között mozgott ez a szám.⁴⁶⁹ Az érettségien is jól szerepeltek a diákok, 846 jelöltből 820 sikeresen vizsgázott.⁴⁷⁰

Kovászna megyében 1970-től, az 1969/2105-es minisztertanácsi határozat alapján indítottak középfokú közgazdaságtani technikumot. Ezt a képzést a megyei építő-szerelő vállalat szervezte, amelynek a vezetője, Péter Árpád, így nyilatkozott:

„Az iskola két féléből áll, két-hat hónapos időtartammal. A tananyagot úgy állítottuk össze, hogy hat hónap alatt előadjuk a nappali technikum egy egész éves anyagát. Az iskolakezddést természetesen felvételi vizsga előzte meg. A bejutáshoz el kellett érni a minimum ötös osztályzatot. Csak az vehetett részt felvételin, aki valamilyen szocialista egység alkalmazottja. [...] A felvételi vizsgára összesen 59-en jelentkeztek, ebből felvettünk 54-et. Időközben kimaradtak 14-en, így jelenleg az osztály létszáma negyven. A tanulók a megyei építkezési vállalat, a Localprod, a szeszgyár és más ipari vállalatok és intézmények alkalmazottai.”⁴⁷¹

⁴⁶⁹ ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 4/1969, 157 f.

⁴⁷⁰ Uo.

⁴⁷¹ Péter Sándor beszélgetése Péter Árpáddal. In: Megyei Tükör, 1971. április 1.

Az említett felvételi vizsga alkalmakor a magyar és más nemzetiségű diákokat tudatosan próbálták román tannyelvű iskolákba besorolni, és az értelmiségi pályától távol tartani.⁴⁷² A diákok választhattak: vállalták, hogy román iskolákban sajátítanak el egy magasabb szintű szakmát, vagy pedig magyar nyelven tanulnak, de alacsonyabb presztízsű szakokra járnak.⁴⁷³

Az alábbiakban összefoglaljuk a középiskolai oktatásban részt vevő magyar diákok megoszlását az oktatás nyelve szerint az 1969–1970-es tanévben.

Oktatási nyelv	Líceum	Szaklíceum	Szakiskola
Magyar/fő	21 556	–	–
%	22,00	–	–
Román/fő	7838	1425	6308
%	8,00	1,45	6,44

Forrás: Korunk 1970/11. Demeter János cikke, In: Arra-Kovács Attila: A magyar intézményi rendszer széthullása Romániában (1975–1987)..., 14.

A táblázat kimutatása alapján elmondható, hogy a szakképzésben részt vevő magyar tanulók száma nagyon alacsony, hiszen a legtöbb képzés román nyelven folyt.

A fent említett iskolai időszakban Hargita megyében kilenc szakmai iskola működött, amelyből hat a néptanács ellenőrzése alá tartozott (három szakiskola Gyergyóban, Székelyudvarhelyen és Maroshévízen, valamint három líceum: a székelyudvarhelyi gazdasági líceum, a székelyudvarhelyi egészségügyi technikum és a csíkszeredai építkezési és technikai líceum) és három más minisztérium alá volt rendelve (a baláni bányászati iskola a Bányászati Minisztériumhoz, a székelyudvarhelyi mezőgazdasági líceum a Mezőgazdasági Minisztériumhoz, a 16-os számú mezőgazdasági líceum pedig a Munkaügyi Minisztériumhoz tartozott).⁴⁷⁴ Az említett iskolákban összesen 3993 tanuló tanult, 140 osztályban.⁴⁷⁵

⁴⁷² Ara-Kovács Attila: *A magyar intézményi rendszer széthullása Romániában (1975–1987)*. Kézirat, JEKGy, I. rész, 14.

⁴⁷³ Tóth Sándor: *Jelentés Erdélyből II*. In: Magyar Füzetek Könyvei 1987/13, 68–69.

⁴⁷⁴ ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 6/1969, 22 f.

⁴⁷⁵ Uo.

Az 1971. szeptember 3-án Kovászna megyében meghozott néptanácsi határozat 12. szakasza kimondta, hogy az elméleti líceumokat a következőképpen fogják osztályozni profiljuk szerint:

1. Sepsiszentgyörgyi 1. sz. líceum: gépészet és autóvezetés, szövészet
2. Sepsiszentgyörgyi 1. sz. líceum: lakatos, szabászat, hímzés szakok
3. Kézdivásárhelyi líceum: lakatos, autóvezetés, szövészet és hímzés
4. Baróti líceum: lakatos, szőnyegszövés, elárúsító
5. Kovásznai líceum: asztalos, elektrotechnikus, szövészet, turisztika
6. Bodzafordulói líceum: lakatos, asztalos, szabászat⁴⁷⁶

Ugyanakkor minden iskolának megvolt a patronáló egysége, így például a sepsiszentgyörgyi 1. sz. líceumnak az Olt textilgyár, a kézdivásárhelyi líceumnak a városban működő készruhágyár, a bodzafordulói líceumnak pedig az ott létező fafeldolgozó egység.⁴⁷⁷

Az egyetemeken és a főiskolákon továbbra is korlátozott számban kerülhettek be a nemzeti kisebbségek, emellett legtöbb esetben elengedhetetlen volt az állam nyelvének ismerete a felvételin. A helyi sajtóban sorra jelentek meg azok a sérelmek, amelyek a magyar líceumban végző diákok számának csökkenését elemzik a felsőoktatásban. Gergely Ignác, a zetelaki iskola tanára a következőképpen vélekedik a sikertelen felvételikről:

„Mi, tanügyiék nagyon jól tudjuk, hogy munkánk eredményességét nem egyszer a sikeresen felvételizett tanulók százalékarányán mérik le. Ezt teszik felettes szerveink és maguk a szülők is. [...] Volt idő, amikor több éven át felemelt fővel jártunk, mint például az 1965–1968-as időszakban, amikor érettségizett tanulóink 40-45 százaléka felvételizett sikeresen. A zetelaki líceum esetében 26-30 érettségizett tanuló közül 7-8-an egyetemre és főiskolára, ugyanannyian technikumba jutottak be. Az első csalódás az 1969-es évi felvételi vizsga alkalmával ért, amikor felére csökkent a sikeresen felvételizett tanulók száma. A második csalódás pedig ez év júliusában, amikor 11%-ra csökkent a bejutottak aránya.”⁴⁷⁸

⁴⁷⁶ Megyei Tükör, 1971. szeptember 15.

⁴⁷⁷ A Kovászna megyei általános és líceumi iskolák patronusainak részletes névsorát a Megyei Tükör 1971. szeptember 15.-i számában találjuk meg.

⁴⁷⁸ Hargita, 1970. szeptember 29.

További fejtegetései során hat pontban próbálta meghatározni azokat a tényezőket, amelyek a sikertelenséghez vezettek: a tanerők felkészületlenségében, a megfelelő továbbképzések hiányában, az érettségi vizsgarendszer megváltoztatásában, a hiányos tankönyvekben és a zsúfolt tanórák számában látta a probléma okát.

Bíró Béla a pedagógusok munkájáról írt cikkében elemzi egy tanár vagy tanító időbeosztását, ennek pontos betartását tartja a sikeres oktatás zálogának.

„Márpedig az igény, s teljesen jogosan, az lenne, hogy minden órát körülbelül ilyen alapossággal előkészítsünk. Havonta 8 óra hosszabbított program, 2-3 óra szülői értekezlet, 10 óra családlátogatás (évharmadonként átlagban minden tanulóra egy), 12 megsegítő óra, 8 óra nevelőtanácsai ülés és egyéb szakmai értekezlet, 6 óra pionírmunka, 1,5 óra vasárnapi foglalkozás, 18 óra kultúrmunka (iskolai körök, színjátszó, tánc- és egyéb csoportok, agitációs brigádok, előadások, nők órája, s a sort hosszasan folytathatnók, minden tanügyi káderre négy-öt hasonló feladatkör jut), 13 szakmai és politikai továbbképzés (véglegesítő, fokozatok, politikai oktatás stb.). [...] 12 óra a látogatás nélküliek felkészítésére, különböző néptanácsi munkákra, 7 óra papírmunka, osztályfőnöki füzet, pionírtervek, kulturális tevékenység előkészítése stb. Összesen havi 106 óra, plusz minden nap 5 óra, tehát naponta minimálisan több mint 9, maximálisan 11 óra.”⁴⁷⁹

Kovászna és Hargita megyékben az egyik legnagyobb kihívást a román nyelv oktatása jelentette és jelenti mai napig is. A hetvenes évek elején még lehetőség adódott, hogy a sajtóban nyilvánosan is megvitassák ezt a témát. Itt kiemelnénk Barabás István és Márton Gyula cikkét, akik a román nyelvoktatás helyzetét elemezték Hargita megyében.⁴⁸⁰ Mindketten egyetértettek abban, hogy ahol kisebbségek nyelvén történik az oktatás, ott nem lehet anyanyelvi szinten tanítani a románt. Egyetértettek abban is, hogy jobban oda kell figyelni a pedagógus nyelvismeretére és a tankönyvek megszer-

⁴⁷⁹ Megyei Tükör, 1976. február 16.

⁴⁸⁰ Lásd bővebben Barabás István: A román nyelvoktatás helyzetéről Hargita megyében. *Előre*, 1971. március 4. és Márton Gyula: A román nyelvoktatás kérdéséhez Hargita megyében. *Hargita*, 1971. március 23.; hasonló cikket találunk a Vörös Zászló 1972. március 15-i számában is, ahol Finyák Tibor Maros megyei tanár a nemzetiségi I–IV. iskolák román nyelvoktatási problémájáról ír.

kesztésére. A különbség a két vélemény között az, hogy az utóbbi szerző nem ért egyet azzal, hogy a román nyelv kifogástalan ismerete nélkül nem boldogulhat egy magyar nemzetiségű ember Romániában.

„Teljes mértékben egyetértek vele abban, hogy a román nyelv elsajátítása fontos kérdés, minden tényezőnek abba az irányban kell hatnia, hogy a gyerekeinek szeretettel és eredményesen tanulják a román nyelvet. Nem szabad viszont úgy beállítanunk a kérdést, mintha a román nyelv hiányos ismerete szellemi és fizikai dolgozók számára feltétlenül káros következményekkel járna. Szakmát elsajátítani bármilyen nyelven, így magyar nyelven is lehet. Ettől függetlenül nem szabad szem elől téveszteni azt sem, hogy gyakorlati jellegű szakmákat nem is annyira elméletileg, hanem sokkal inkább gyakorlatban kell elsajátítani. [...] A mai ifjúság sem rosszabb, mint mi, idősebbek voltunk annak idején. Nem is tanulnak kevesebbet, mint mi. Mi sem voltunk mindenből jelesek, de azért megálltuk és megálljuk a helyünket. Románul sem tudtunk tökéletesen, sokan nem tudnak még ma sem, azért hasznos tagjai vagyunk a társadalomnak. Mindezt azért hangsúlyozom, mert igen gyakran hibáztatjuk az ifjúságot, az iskolát, a szülőket, a családot stb. olyasmiről, amit csak kellő tapintattal és mértékkel tartva kellene szóvá tenni, s főleg nem egyoldalú megvilágításban.”⁴⁸¹

Az 1969-es 6. számú törvény a tanszemélyzet számára is kötelezővé teszi, hogy ismerje az illető nemzetiségi iskola nyelvét, különben az iskola vezetése szankcionálható.⁴⁸² Az említett törvényt a későbbi években teljesen figyelmen kívül hagyták. Az 1971-ben Kovászna megyébe kinevezett frissen végzett tanárokkal való beszélgetésükkor Bogdán László és Tömöry Péter a következő megállapításra jutott, hogy a székely lányokból lett román tanárok, a magyarul beszélő román és német nemzetiségű nevelők szavai megnyugtatóak, jó kezekbe, hozzáértő nevelők irányítása alá kerülnek a gyermekek.⁴⁸³

Az újabb oktatási problémák megtárgyalására az 1971 márciusában tartott Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plenáris ülésén kerülhetett sor. Itt felmerült, hogy Románia földrajzát és történelmét, valamint a szak-

⁴⁸¹ Hargita, 1971. március 23.

⁴⁸² Enyedi Sándor (1987), 93.

⁴⁸³ Megyei Tükör, 1971. szeptember 15.

mai tantárgyakat lehessen magyarul tanulni. Az előző két tantárgyra vonatkozó javaslatot a pártfőtitkár elutasította, viszont megígérte, hogy újabb anyanyelvi iskolák jöhetnek létre.

„Arra gondolunk, hogy létesítsünk bizonyos szakmai iskolákat, anyanyelvű oktatási tagozatokkal, megteremtve a lehetőséget, hogy azok a fiatalok, akik ezt óhajtják, a szóban forgó egységekben saját anyanyelvükön is tanulhassanak. Úgyszintén intézkedések állnak kidolgozás alatt a felsőoktatás ilyen irányú javítása céljából. [...] A mi kötelezettségünk az – és ezt az Oktatásügyi Minisztériumnak és a helyi szerveknek kell teljesíteniük –, hogy megfelelő anyagi alapot teremtsünk, s rendelkezésre bocsássuk a szükséges tankönyveket ahhoz, hogy az ifjak azon a nyelven tanulhassanak, amelyet legjobban ismernek. Tudva azt, hogy fiatalok tíz-, sőt százazrei tanulnak magyar vagy német nyelven, érthető, hogy igyekszünk megfelelő tankönyveket kinyomtatni, hogy ilyképpen a tanuláshoz való egyenlő jog minden szempontból valósággá váljék.”⁴⁸⁴

A két megye tanfelügyelőségei az ígéretek következtében jelentős javaslatokat dolgoztak ki a következő tanévekre az oktatás minőségének javítása érdekében. Izsák Ferenc, Kovászna megye főtanfelügyelőjének javaslatai (a kézdivásárhelyi mezőgazdasági líceum profiljának visszaállítása, újabb szakmák bevezetése a sepsiszentgyörgyi ipari líceumba, a képzőművészeti és zeneiskolák elindítása, más középiskolák létesítése egészségügyi, turisztikai és gazdasági jelleggel) ezt az érdeket célozták.⁴⁸⁵

Ennek következményeként Ceaușescu végül is elrendeli, hogy a következő tanévtől biztosítsák a magyar nyelvű oktatást egyes tanintézményekben, sőt hat önálló magyar líceum létrejöttét is előírányozta. Így alakult meg Csíkszeredában a már említett 1-es számú líceum, Sepsiszentgyörgyön a szintén 1-es számú líceum (a volt református Mikó Kollégium), Nagyváradon az Alexandru Moghioroș líceum, Marosvásárhelyen a Bolyai Farkas Líceum, Szatmárnémetiben az 5-ös számú líceum, és végül Temesváron is önálló

⁴⁸⁴ Nicolae Ceaușescu beszéde a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Országos Tanácsának plenáris ülésén. Bukarest, 1971. március 12. Bukarest, Politikai Könyvkiadó, 1971. 23–25.; Hargita, Vörös Zászló, Előre, 1971. március 13–14.

⁴⁸⁵ Izsák Ferenc: *Mérleg és távlatok Kovászna megye tanügyi hálózatának fejlődésében*. In: *Megyei Tükör*, 1971. április 28.

magyar líceum.⁴⁸⁶ A törvény szerint három német nyelvű középiskola is működhetett Brassóban, Nagyszebenben és Temesváron.

Egy évvel később egy minisztertanácsi határozattal tették közzé az 1972/73-as tanév szaklíceumainak listáját, amely lehetővé tette, hogy magyar osztályok induljanak a csombori mezőgazdasági-, a kolozsvári építőipari és könnyűipari, a marosvásárhelyi vegyipari és gépgyártóipari, a szászrégeni ipari és a sepsiszentgyörgyi építőipari líceumokban.⁴⁸⁷ Hargita megyében megemlíthetjük a vlahicai szaklíceum létrejöttét is, amely a korábbi elméleti líceum átalakulása által valósult meg, és a Megyei Néptanács hatásköréből a Nehézipari Minisztérium felügyelete alá került a teljes anyagi bázissal és személyzettel együtt.⁴⁸⁸ A kiadott rendelet alapján két szerződés is kötött: a Hargita Megyei Tanfelügyelőség és a Nehézipari Minisztérium között a 767/1972. március 1-jei, és a Hargita Megyei Néptanács és a Nehézipari Minisztérium között 1972/3886-es számmal.⁴⁸⁹ Mint azt már tudhatjuk, ezek a szakok a társadalomban alacsony presztízzsel bírtak, az elitszakmáknak számító oktatási formák kizárólag román nyelven folytak.⁴⁹⁰

A rendelkezés kimondta az oktatási terv enyhítését, s így csökkentették egyes tantárgyak óraszámát. Az oktatási terv tehermentesítéséért le kellett mondani egyes tantárgyak vagy ezek részei tanításáról (a második modern nyelv a reáltagozaton az ókor története és a fizikai földrajz az I. éven.), továbbá csökkenteni kellett az óraszámot egyes tantárgyaknál (román irodalom, matematika, fizika, latin nyelv stb.). A nemzeti kisebbség anyanyelvén oktató líceumokban a terv kiegészült azzal, hogy minden évfolyamon heti 3 órában tanítják az anyanyelvi irodalmat. Az oktatási terv szerint a heti kötelező óraszám 31-33 között változik.⁴⁹¹ A pártfőtitkár itt is kiemeli a kisebbségi jogokra vonatkozó tételét:

„Mi marxista-leninista álláspontról vetjük fel az oktatás kérdését, abból indulunk ki, meg kell teremteni az előfeltételeket, hogy a fiatalok, nemzetisé-

⁴⁸⁶ Hargita, 1971. június 22.

⁴⁸⁷ Tanügyi Újság, 1972. június 13., Vörös Zászló, 1972. június 2.

⁴⁸⁸ RSZK Minisztertanácsának 663/1972. június 9-i rendelete.

⁴⁸⁹ Máthé István – Nagy Eszter (szerk.): *40 éves a szentgyörgyi líceumi oktatás*. Pro-Print, Csíkszereda, 1998, 8–9.

⁴⁹⁰ Vincze Gábor (1999): *i.m.*, 211. és Enyedi Sándor (1987): *i.m.*, 92.

⁴⁹¹ Vörös Zászló, 1972. január 8.

gi különbség nélkül bejuthassanak az összes oktatási területeinkre: ott, ahol a nyelv kérdése szükségként, mint ilyent kell megoldani, biztosítva a feltételeket, hogy a fiatalok azon a nyelven tanulhassanak, amelyet a legjobban ismernek. Tiszteletben kell tartanunk, hogy a fiatalok szabadon választhassák meg, milyen iskolába kívánnak járni és milyen nyelven kívánnak tanulni! Végső fokon ez is fontos oldala a szocialista demokráciának.”⁴⁹² A továbbiakban kiemelte, hogy miért fontos az ország hivatalos nyelvének ismerete és a felsőoktatásban a szaktantárgyak románul való tanulásának szükségessége. Elmondása alapján az ifjak maguk is meg fogják érteni, hogy mit előnyösebb saját nyelvükön és mit jobb román nyelven tanulni, mert az egész társadalmi tevékenység, a tudományos és kulturális vívmányok hozzáférhetetlenné válnak, ha nem ismerik annak az országnak a nyelvét, amelyben élnek.⁴⁹³

Az említett engedmények időszaka nem tartott sokáig, hiszen a pártfőtitkár távol-keleti utazásairól hazatérve és a román–magyar barátsági szerződés megkötése után, 1973-tól elrendeli a kisebbségi oktatás elsorvasztását.

II. 5. 2. A nemzetiségi iskolák megszüntetésére tett kísérletek

Az oktatási politika Romániában a Ceaușescu-házaspár távol-keleti látogatása után (1971) teljesen más irányba tolódott el. A kínai kulturális tapasztalatok hatására a pártfőtitkár országszerte meghirdette a kis kulturális forradalomnak gúnyolt állampolitikát. Ez a személyi kultusz bevezetését és az etnikai kisebbség beolvasztását (homogenizálását) tűzte ki célul. Természetesen ennek a megvalósításában az oktatás és nevelés újjászervezése, átalakítása kulcsszerepet játszott. A megyei újságokban is nyomon követhető a változás, hiszen a hetvenes évek végéig még nagy számban jelentek meg cikkek a kisebbségi oktatással kapcsolatosan, viszont a nyolcvanas évek végére egyre ritkábban.

Az 1973. május 13-i 273. számú törvényrendelet előírta, hogy a kisebbségi nyelven induló általános iskolák ötödik osztályában minimum 25, a középiskolákban 36 jelentkezőre van szükség. Ez a szám az előző évek gya-

⁴⁹² Nicolae Ceaușescu beszéde a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plenáris ülésén. In: Megyei Tükör, 1971. március 14.

⁴⁹³ Uo.

korlatával szemben megduplázódott.⁴⁹⁴ Ugyanakkor a rendelet előírta, hogy a magyar iskolákban román nyelvű osztályokat és tagozatokat kell indítani, a tanulók létszámától függetlenül.

A pártfőtitkár a fenti intézkedést a következőkkel indokolta az RKP KB 1973. június 18–19-i plenáris ülésén:

„Felvetődik a kérdés: szükséges-e vagy sem, hogy a magyar vagy német nemzetiségű fiatal tanulja az iskolában a román nyelvet is? Úgy vélem, hogy nem azzal járunk el igazságtalanul vele szembe, ha biztosítjuk a feltételeket e nyelv megtanulásához, hanem fordítva, akkor, ha tovább is hagynánk, hogy ne ismerje a román nyelvet. Ily módon az egyenlőtlenség helyzetébe juttatnánk a román ifjúsággal szemben, minthogy gyakorlatilag ezáltal nem férne hozzá szabadon a felsőoktatás összes formáihoz. Már megmondtam más alkalmakkor is: mi nem tudunk külön fizikai, kémiai és más szakú intézeteket létesíteni azoknak a fiataloknak, akik nem ismerik a román nyelvet. [...] A román nyelv nem idegen nyelv egyetlen fiatal számára sem, aki Romániában él! Szocialista társadalmunk nyelve ez, és meg kell tanulniuk az összes román állampolgároknak. Csak így valósulhatnak meg a jogegyenlőség reális feltételei.”⁴⁹⁵

A törvény hatására a szórványvidékeken eltűnnek a magyar iskolák és tagozatok, míg a székelyföldi két közigazgatási egységben egyre nagyobb számban indítják el a román tannyelvű osztályokat. Kovászna megyében például Gidófalván, Málnáson, Mikóújfaluban, Uzonban, Aldobolyban, Illyefalván, Gelencén, Szépmezőn, Szárazajtán, Közéapajtán, Vargyason, Csernatonban és Kököson is beindul a román tagozat.⁴⁹⁶

A román nyelv megtanulásának ürügyével próbálta a központi hatalom elfogadtatni a nacionalista oktatáspolitikát, amely nagy elégedetlenséget váltott ki a magyar értelmiség köreiből. A sérelmek megvitatására az 1974. április 4-ére összehívott Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plenáris ülésén kerülhetett sor, ahol Takács Lajos professzor világított rá a magyar tanügyi problémákra.

⁴⁹⁴ Tribuna Școlii, 1973. május 19. 703. dekrétum.

⁴⁹⁵ Nicolae Ceaușescu beszéde az RKP KB 1973. június 18-19-i plenáris ülésén az oktatás fejlesztéséről és tökéletesítéséről. Hargita, 1973. június 20.

⁴⁹⁶ Enyedi Sándor (1987): *i.m.*, 92.

„Ami Erdély 16 megyéjének helyzetét illeti, ahol a magyar lakosság részaránya összesen 23,5%, ebből számszerűen 88 696 magyar ifjú tanul tovább, amiből 28,7% román nyelven, és csak 71,3% magyar nyelven. A helyzet még aggasztóbb a líceumi reál-humán, műszaki líceum, szakiskolák és munkahelyen való inasképzést illetően. Együttvéve ezen iskolázási formákat kitűnik, hogy az itt tanuló összmagyar ifjúságnak csak 38,3%-a tanul ezen líceumok magyar tagozatain, de itt is a szaktantárgyakat kizárólag román nyelven adják elő, ami önmagában is egy pedagógiai abszurdum.”⁴⁹⁷

A bukaresti egyetem tanára felhívta a figyelmet arra is, hogy az alacsony számban lévő (5,9%) magyar nyelvű tanulók többnyire román nyelven tanulnak a felsőoktatásban, és kérte, hogy határozottan szét kell választani a román nyelv megtanulásának folyamatát a nevelő-oktatási folyamatától. A választ a feltett kérdésre Ceaușescu beszédében találhatjuk meg, aki továbbra sem volt hajlandó alkut kötni a nemzeti kisebbségekkel, sőt határozottan kiállt a diszkriminatív intézkedések mellett.

„Ebben a tekintetben szem előtt kellene azonban tartanunk, hogy a mai körülmények között nem csupán és nem elsősorban azzal kell foglalkoznunk, hogyan folyik az oktatás egyik vagy másik nyelven – bár ennek is megvan a maga jelentősége –, hanem főleg az oktatás tartalmával, függetlenül attól, hogy milyen nyelven adják elő az ismereteket. [...] Nem értik meg, hogy ebben az országban valami megváltozott, valami szüntelenül változik. A saját anyanyelven történő oktatás feltételeiről való gondoskodásnak nem szabad oda vezetnie, hogy meggátolják a fiatalokat a román nyelv elsajátításában, mert a nyelv elsajátítása valóban módot nyújt számukra, hogy bármely tevékenységi területen dolgozzanak. [...] Tájékoztattak, hogy bírálat ért egyes szülöket, akik románul tanulni küldik gyermekeiket. Mi a rossz ebben? Ellenzek minden olyan kísérletet, hogy valakit kötelezzenek: román–magyar vagy német iskolába iratkozzék be.”⁴⁹⁸

Ugyancsak az 1973-as plénumon előlegezték meg a tizenkét osztályos kötelező oktatást, amely majd a nyolcvanas évekre megszereződik.

⁴⁹⁷ Takács Lajos felszólalása a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa plenáris ülésén. 1974. április 4. Vincze Gábor (2003): *i.m.*, 311.

⁴⁹⁸ Nicolae Ceaușescu beszéde a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának együttes ülésén. Hargita, 1974. április 7.

A tanerők továbbképzését is román nyelven valósították meg, ugyanakkor Izsák Ferenc, Kovászna megyei főtanfelügyelő a helyi sajtó érdeklődésére elmondta, hogy a szakképzett nevelők száma hiányos, főleg vidéken.⁴⁹⁹ Elmondása alapján az I–IV. osztályokban tanító tanerőkben, a tanerők képzettségében – mondhatni – nincs hiány. Nagyobb hiányosságok mutatkoznak azonban az V–VIII. osztályban, ahol még mindig tanítanak nem szakosított tanárok. A legnagyobb hiányt a román nyelv és irodalom, a fizika, a kémia és az idegen nyelvek körében regisztrálták.⁵⁰⁰

Mivel nem dolgozhattak tovább ilyen minőségben, a tanfelügyelőség megígérte, hogy mindent megtesz a szakkáderek beszerzésére. Így I–IV. osztályban 25 tanári katedrát hirdettek meg a román tagozatok számára. Július folyamán 16 történelem és földrajz szakos tanárt küldtek román nyelvű szaktanfolyamra, további 100 tanítót pedig szintén a román nyelvű oktatás jobb minőségű megvalósításáért román tanfolyamokra írtak be.⁵⁰¹

Nemcsak falun, hanem egyes városi líceumokban is problémát jelentett a szakképzett káderek hiánya, így például a Hargita megyei Vlahicán 1975-ben a líceumnak hat kinevezett és 35 helyettes tanára volt.⁵⁰²

A magyar anyanyelvű iskolásoknak a helyzete régióként változó képet mutatott, de egyértelműen a szórványvidékeken volt a legrosszabb. A Bánátban, Dél-Erdélyben, a Mezőséken és Bukarestben a magyar diákok egynevede tanulhatott csak anyanyelvén. Maros megyében ez az arány fele-fele volt. A hetvenes években a két székely megyében, Hargita és Kovászna településein még aránylag jónak lehetett nevezni az anyanyelvi oktatást, hiszen a román iskolákban a magyar tanulók aránya 5-10% között mozgott.⁵⁰³ Itt megemlíthetjük, hogy Sepsiszentgyörgyön 1974-től két új, egy mezőgépeszeti és egy textilipari szaklíceum is elindulhatott. A két iskola vezetősége bemutatta a nyilvánosság számára az új szakokat. A mezőgépeszeti líceum-

⁴⁹⁹ Hargita megyében 1969-ben 532 szakképzetlen tanerőt tartottak számon. ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 2/1969, 62 f.

⁵⁰⁰ ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 2/1969, 62 f.

⁵⁰¹ Megyei Tükör, 1973. július 20.

⁵⁰² Koszta István: *A vasöntők városa Vlahica*. In: Hargita, 1969. február 14.

⁵⁰³ Tánzos Vilmos: *Adatok az 1977–1991 közötti Hargita megyei magyar nyelvű oktatásról*. In: Régió, 1991/2 192–204.

mal kapcsolatos tudnivalókról Keresztes László igazgató tájékoztatót. A líceum első fokozata iránt, a tanügyi szervek előzetes felmérései szerint, elég nagy érdeklődés mutatkozott, így három osztályt – egy román és két magyar tannyelvűt – indítottak, s persze a líceumi osztályok mellett szakmai osztályt is létrehoztak. A mezőgazdaság részére gépkezelőket, karbantartókat képeztek ki. Ennek alapján az első két év végzettjei gépészként helyezkedhettek el, ugyanis megtanulták a traktorvezetést és a közúti forgalomhoz szükséges ismeretekből is vizsgáztak.⁵⁰⁴

Krafft Pál aligazgató szerint a textilipari líceumban két osztályt indítottak: a textil-konfekció profilút magyar nyelven, az ipari kémiát román nyelven. Elmondása alapján, tulajdonképpen mindkét szakmát tanították már a szakiskolában is évekkal ezelőtt, ám most az új rendelkezéssel reményeik szerint az oktatás elmélyültebb lesz. Az ipari kémiai osztályban a vegyészeti textilkészítést tanítják, vagyis az anyag festését, nyomását, a textiltermékek nemesítését sajátíthatják el a tanulók.⁵⁰⁵

A szaklíceumi oktatás két részből állt, egyrészt az elméleti, másrészt a gyakorlati képzésből. Az utóbbinak a fontosságáról Ceaușescu a következőket emelte ki:

„Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy a líceum első két évében, vagyis a kötelező tíz évi iskolázás utolsó két évében nagyobb súlyt kell helyezni a gyakorlati ismeretekre. Az egész oktatásnak a termelésre, a munkára kell felkészítenie a fiatalokat. A líceumban és az egyetemen tanuló ifjú egyaránt képes kell legyen arra, hogy konkrét munkát végezhesen a szocialista társadalomban. Mindenkinek meg kell értenie, hogy nem tisztviselőnek készül, hanem hogy közreműködjék a nemzeti vagyon gyarapításában.”⁵⁰⁶

A mondottakat kiegészítette a 1977/207-es törvény, mely előírta, hogy: a gyakorlati oktatást osztályonként vagy tanulócsoportonként szervezik meg a Nevelés- és Oktatásügyi Minisztérium által, a líceumszervező minisztériumokkal és a többi központi szervekkel együtt megállapított feltételek között,

⁵⁰⁴ Megyei Tükör, 1974. június 14.

⁵⁰⁵ Uo.

⁵⁰⁶ Nicolae Ceaușescu beszéde az oktatás fejlesztéséről és tökéletesítéséről. In: Vörös Zászló, 1973. június 10.

és a líceumok profiljától, valamint a szakterületi tevékenység sajátosságától függően a tanévre beütemezett összevont időszakokban valósítják meg.⁵⁰⁷ A gyakorlati oktatás részeként fogták fel a nyári szünidőt is, hiszen legtöbbször a fiatalok vakációban is valamelyik állami intézménynél dolgoztak. A helyi lapok is népszerűsítették ezt a termelési formát.

„Még jó, hogy kéznél van az építészet. A kettes építőtelep egyszerre 40 tanulót alkalmazott, beosztotta őket a csoportokba. Az épülő szállodánál, művelődési háznál, a Csíki utcai negyedben sokan ismerkednek éppen az apjuk vagy testvérük munkakörével. Fizetésük 908 lej, de ha a csoport jól dolgozik, emelkedik a szezonmunkások bére is.”⁵⁰⁸

Az őszi betakarítás időszakában is bevett szokássá vált, hogy az iskolás diákokat besorolták a mezőgazdasági munkára (5000 diákot tudtak így mozgósítani), erdészeti és építkezési vállalatok termelőegységeibe.⁵⁰⁹

„Mint minden esztendőben, az idén is, tanulóink kiveszik a részüket az őszi betakarításból. Ez a burgonyaövezetben a szedésben nyilvánul meg. Munkájuk szükséges, hasznos és mindenképpen megbecsülendő. Dolgoznak – tanáraik vezetésével – tűző napon, s ha úgy adódik, hideg szélben. Tőlük is függ, hogy mikor kerül tárolókba a termés, mikor kerül földbe az új kenyér ígérete, az őszi búza.”⁵¹⁰

Hasonló cikkeket olvashatunk az iskolások által létrehozott eperfa-ültetvényekről, a selyemhernyó-tenyésztési programról stb.⁵¹¹

A székelyföldi líceumok oktatási szerkezetéről írt tanulmányában Gagyi József a társadalmi alkukban (diák-szülő, tanuló-tanár vagy oktatómester, szülő-tanár között) látja a diktatúra szigorúan előírt iskolai szabályai alól való kibújást. „E jelenség következtében olyan eltérések alakulhattak ki az iskola manifeszt, az állam által kötelezővé tett és számon kért funkciói, valamint a tényleges funkciók között, amelyek a résztvevők, leginkább pedig a

⁵⁰⁷ Murvai László: *Társadalom és iskola*. Bukarest, 1983, 58.

⁵⁰⁸ Megyei Tükör, 1971. július 22.

⁵⁰⁹ ANDJH, fond C. J. H. al PCR, dosar 5/1970, 26–33 f.

⁵¹⁰ Hargita, 1985. november 26.

⁵¹¹ Borbély László: *Iskolások eperfaültetvényei*. In: Hargita, 1987. május 15.

diákok számára elviselhetővé, sőt élhetővé változtatták a diktatúra szaklíceumainak hétköznapijait.”⁵¹²

A helyi lapokban is olvashatunk azokról a gyakran megjelenő problémákról, mint a beiskolázatlanság, a le nem zárt tanulók számának növekedése, a lógás, a nagyszámú évismétlők. A tanfelügyelőség elemzése az iskolai munka számos I. évharmadi fogyatékoságát említette, ezeken is változtatni kellett minél előbb. Például nem nagy számban, de növekedett a beiskolázatlanok száma (a gyergyószentmiklósi líceumban 23, a székelyudvarhelyi 1-esben 16, Korondon 18-at tartottak számon); elgondolkodtatónak sok a hiányzások miatt le nem zárt tanulók listája (624 nappalin, 528 esti tagozaton, amiből 92 a csíkszeredai 1. számú líceumban, ugyanannyi a balánbányaiban, 90 a csíkszeredai 2-esben, 89 a csíkszeredai 4-esben, 80 a székelyudvarhelyi 1-esben, 67 a székelyudvarhelyi agráripáriban, 47 a gyergyószentmiklósi Salamon Ernő Líceumban).⁵¹³

Kirívó fegyelmeztetéseket jelez a magaviseleti jegy levonása is. Sajnos sokszor és sok helyen kellett ehhez a fegyelmezési módszerhez folyamodni. A gyergyóditrói líceumban 67, a székelyudvarhelyi 1-es ipáriban 51, az agráripáriban 40, a maroshévízi általános iskolákban 162, Gyergyóremetén 60, Székelyderzszen 24 tanuló magaviseletét vonták le különféle fegyelemsértések miatt.⁵¹⁴

Az elemzés azt is leszögezi, hogy a hiányzók legtöbbször főképp az ingázó diákok közül kerül ki, ezért fejleszteni kell a községközpontokban lévő iskolákat, hogy ne vándoroljanak el a diákok. A nagyszámú bukások okait a kezdő pedagógusok módszertani járatlanságával magyarázták.

1978. december 26-án újabb tanügyi törvény lépett életbe, amely a nyilvánosság számára megengedő hangnemet ütött meg. Előírta, hogy használni lehet a nemzeti kisebbségek nyelvét, ugyanakkor kihangsúlyozta, hogy ez nem kötelező. A sajtónyilvánosság előtt pedig elkezdődik a szaklíceumok

⁵¹² Gagy József: *Ellenállás vagy kompromisszum? Társadalmi alku a székelyföldi líceumokban az 1980-as években*. In: Fényes tegnapunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról. KAM, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998, 145.

⁵¹³ Borbély László: *Igényesség és minőség az oktató-nevelői munkában*. In: Hargita, 1988. január 31.

⁵¹⁴ Hargita, 1983. május 20.

egyfajta népszerűsítése, ahol nem kis jelentőséggel bírt az a tény, hogy kiemelték a magyar tannyelvű szakokat. A Hargita napilapban megjelenő pályaválasztási rovatok bemutatják a gyergyószentmiklósi Salamon Ernő és a vlahicai ipari líceum ajánlatait.

„A líceum alapos képzettségű szakembereket nevel az iparilag gyorsan fejlődő Gyergyószentmiklós és környéke továbbfejlesztéséhez, és természetesen jelölteket készít fel a főiskolákra. [...] Az 1978–1979-es az első fokozat első évében (IX. osztály) hét osztályban kezdik meg a tanulást. Ebből öt osztály magyar nyelven, kettő román nyelven működik.”⁵¹⁵

Ezzel szemben a vlahicai líceum a következőképpen próbálta a diákokat megnyerni:

„Vadonatúj osztálytermek sora, háromszázhusz férőhelyes bentlakás, kétszáz személyes étterem, hét műhely, hét laboratórium, tornaterem, a közelben sportbázis kínál itt kiváló lehetőséget arra, hogy az iparosodó Vlahica és a megye fémkohászata, gépgyártó ipara számára jól képzett szakembereket neveljenek itt. [...] Hatszázötven diák tanul és ismerkedik a szakma gyakorlatával 13 tanár, 25 betanító mérnök és almérnök, számos mester vezetése alatt. Mondhatni, anyagi gondok nélkül, mert közel négyszáz ösztöndíjat osztottak ki az idén is, amelyből 152 üzemi. Az 1978–1979-es iskolai oktatási évben az első évfolyamon (IX. osztály) 5 osztály indul. Két melegmunkálás, két géplakatos és egy elektrotechnika profillal. Mind az öt osztályban magyar nyelven folyik a tanítás.”⁵¹⁶

1979 szeptemberétől végérvényesen kötelezővé teszik a tízosztályos oktatást. Ez azt jelentette, hogy a korábbi líceumi oktatást két részre szakították: a IX. és X. osztályt az általános iskolához csatolták, míg az utóbbi elvégzése után felvételizni kellett.⁵¹⁷ Ily módon lehetőség nyílt arra, hogy sok magyar nyelvű középiskolát bezárjanak, a tanulókat pedig választás elé állítsák: vállalják, hogy a XI. és XII. osztályt románul végzik el, vagy valamilyen szakiskolába iratkoznak be. Legtöbbször a nyelvi nehézségek miatt az utóbbi mellett

⁵¹⁵ Zöld Lajos: *A gyergyószentmiklósi Salamon Ernő ipari líceum*. In: Hargita, 1978. április 26.

⁵¹⁶ Szárhegyi László: *A vlahicai ipari líceum és fémipari iskolaközpont*. In: Hargita, 1978, május 16.

⁵¹⁷ Enyedi Sándor: *A romániai magyar iskolahálózat 1945–1989 között*. JKGY, Kolozsvár (leltári szám: K159), 1990, 93.

döntöttek, így az értelmiségiek száma meglehetősen csökkent. Az 1978/1979-es tanévben az ország összes XI–XII.-es diákjának csupán 3%-a volt magyar.

A magyar oktatás problémáival kapcsolatban a helyi és országos lapokban a hetvenes évek végén még megjelenhettek azok a vélemények, amelyek felhívták a figyelmet a nemzeti kisebbségek sérelmeire. Így 1979-ben a Korunk októberi számában Hermann Gusztáv kihangsúlyozta azokat a törvény által biztosított lehetőségeket, amelyek kimondták, hogy a nem magyar osztályokban is tanulhatják a diákok fakultatívan az anyanyelvüket.

„Még itt Székelyudvarhelyen is akadnak olyan, csaknem teljesen magyar nemzetiségű fiatalokból összetevődő osztályok, ahol nem vezették be a fakultatív óraként a magyart. [...] A tizenéves fiatalnak még nincs olyan fejlett öntudata, hogy önként vállalja (sőt kérvényezze) a heti három többletórát. Legtöbbször későn döbbennek rá az elszalasztott, ki nem aknázott önképzési lehetőségeire.”⁵¹⁸

Ezt az észrevételt egészítette ki Gálffy Mózes egyetemi tanár a Tanügyi Újság hasábjain, meghatározva az anyanyelvi oktatás módszerét.⁵¹⁹ Kitért arra, hogy a magyar nyelvtankönyvek és az iskolai nyelvtanítás mutatnak valamelyest fejlődést, korszerűségekre való törekvést, de mindez nem a kívánt szinten és mértékben történik. A két cikk alapján a Hargita napilap szerkesztősége is állást foglalt, amely összefoglalta a legfontosabb kérdésköröket és hiányosságokat:

„Az oktatás és nevelés kongresszusa feltehetően olyan határozatokat fogad el, amelyek tovább javítják a nemzetiségi, anyanyelvi oktatásunk szervezési feltételeit, lehetőségeit. De minden apró gond megoldását nem lehet ettől a fórumtól várni, iskolának-szülőknek szorosabb kapcsolatára, s nem utolsósorban a tanfelügyelőség világos álláspontjára van szükség ahhoz, hogy például a fakultatív órák bevezetése mindenütt akadálymentesen történjék. De az iskolának-szülőknek elsősorban azért kell közösen fáradoznia, hogy kellőképpen megvilágosodjék mindenki előtt az anyanyelvi oktatás és nevelés semmivel sem helyettesíthető emberformáló ereje.”⁵²⁰

⁵¹⁸ Hermann Gusztáv: *Magyartanári feladatok, gondok*. In: Korunk, 1979/10.

⁵¹⁹ Lásd bővebben a Tanügyi Újság 1979. október 23.-i és 1979. november 17-i számokat.

⁵²⁰ Hargita, 1979. november 24.

Habár a nyolcvanas évek elejéig az oktatáspolitikai jelentősen visszaszorította a nemzetiségi iskolák számát, lehetőséget adott egyes településeken a magyar anyanyelvű iskolák működésére és újak létrehozására. A hivatalos adatok szerint Hargita megyében huszonöt líceum, iskolaközpont, szakiskola és tizennégy község líceumi osztályai mintegy tizenötezer tanulót neveltek és oktattak nappali tagozaton. A 15 ezer tanuló közül 13 ezer magyar anyanyelvű, ebből 10 ezer anyanyelvén tanult az 1979–1980-as tanévben.⁵²¹

Mindezek ellenére a nyolcvanas évek második felétől Románia-szerte a legdrasztikusabb asszimilációs folyamat következtében a kisebbségi oktatást majdnem teljesen felszámolták. 1984-től Kolozsváron, 1985–1986-tól Bukarestben, majd Székelyföldön is sorra szűnnek meg a magyar iskolák és osztályok.⁵²² A legsúlyosabb problémát a nyolcvanas évek közepétől a magyar tanítók és tanárok számának csökkenése jelentette. Ezt több tényező magyarázza. Egyrészt a pártvezetés tudatosan ki akarta iktatni a magyar pedagógusképzést, ennek köszönhetően már a hetvenes évek közepétől megszüntette a nagyenyedi Bethlen Gábor Líceumban és a Nagyváradon működő tanítóképzőket. Székelyudvarhelyen csak egy kilencedik osztályt engedélyeztek. Az értelmiségi hiányt a nagyfokú kivándorlások is befolyásolták, 1987–89 között hivatalos úton több száz magyar Hargita megyei pedagógus hagyta el az országot. A hiányzó katedrákra magyar nyelvet nem ismerő, román anyanyelvű tanárokat neveztek ki. Később pedig a magyar szakképzett kádereket román vidékekre száműzték.

Az 1985/86-os tanévben a Hargita megyébe kihelyezett 123 fiatal tanárból csak 8 volt magyar, míg Kovászna megyében 109-ből 7.⁵²³ Székelyudvarhelyen például 27 tanárból mindössze 2 volt magyar. Szórványosan a helyi lapokban is nyomon követhető a magyar osztályok számának csökkenése, habár a beiskolázási tervekben nem tüntették fel külön-külön a magyar és a román nyelvű csoportokat.

⁵²¹ Lászlóffy Pál István Hargita megyei főtanfelügyelő beszámolója. In: Hargita Kalendárium, 1981, 41–42.

⁵²² Vincze Gábor (1999): *i.m.*, 215.

⁵²³ Ara-Kovács Attila (1986): *i.m.*, 23., A Romániai Magyar Szó 1990. március 23. adata szerint 1985-ben Hargita megyébe 223 tanárt neveztek ki, közülük 8 volt magyar. Kovászna megyébe 1985-ben, 1986-ban 282 magyarul nem tudó román tanárt neveztek ki a magyar tagozatokra.

„Szólnunk kell arról is, hogy csíkszeredai gép-, illetve traktorgyártás igényeivel összhangban rövid idő alatt erős iskolahálózat alakult ki. A Traktorgyárnak mellérendelt oktatás esti tagozatán 39 osztályban 1201 diák tanul. A 39 osztályból 15-ben román, 24-ben pedig magyar nyelven folyik az oktatás.”⁵²⁴

Ennek a folyamatnak az elindítója Hargita megyében az újonnan kinevezett főtanfelügyelő, Nicu Vrabie volt, neki köszönhetően 1989-re szinte teljesen felszámolódott a magyar középfokú oktatás. Egyes elemzések kimutatták, hogy az 1986/1987-es tanévben a székelyudvarhelyi 4-es számú általános iskolában a főbb tantárgyakat, emelt óraszámúval, csak román tanárok tanították.⁵²⁵

Országszerte a magyar nyelven tanulók száma felére vagy ennél is kisebb számra csökkent:

Év	Összes tanuló	Magyar tanuló	%
1976	901 977	26 417	2, 97
1980	979 741	28 568	2, 91
1985	1 237 955	16 284	1, 31
1986	1 226 927	16 073	1, 31

Forrás: Ara-Kovács Attila: Tanügyi intézményrendszer széthullása. II. rész, Középiskolák, In Ara-Kovács Attila, 28.

A táblázat szerint 1980–1985 között 44%-kal kevesebb lett a magyar nyelven tanuló diákok száma. Az anyanyelven tanulni akaró fiatalok csak kisebb presztízzsel járó szakmákat tanulhattak, és a reáltantárgyak aránya többszörösen meghaladta a humán tantárgyakét. Ez a felsőfokú oktatásban is észrevehető, ahol a mérnökképzésben sokkal többen vesznek részt magyar anyanyelvűek, mint a pedagógusi vagy jogi képzéseken.⁵²⁶

1988-ra a pártfőtitkár egy gyorsabb és hatékonyabb módszert talált ki az iskolák felszámolására. Hargita megyéből 1200-1400, Maros megyéből 1400, Kolozs megyéből 1700 magyar diákot akartak áthelyezni román települé-

⁵²⁴ Csiszér Lajos, a csíkszeredai matematika-fizika líceum igazgatójának beszámolója. In: Hargita, 1987. március 12.

⁵²⁵ Ara-Kovács Attila (1986): *i.m.*, 25.

⁵²⁶ A magyar nyelvű felsőoktatás helyzetéről lásd bővebben Vincze Gábor (1999): *i.m.*, 217–220, és Ara-Kovács Attila (1986): *i.m.*, 31–35.

sekre a következő indokkal: a fiatalokkal jobban meg kell ismertetni az országot, az olténiaiakkal, moldvaiakkal Erdélyt, az erdélyiekkel pedig Olténiát és Moldvát.⁵²⁷ Ez nagy felháborodást keltett a szülők körében, akik ezek után megtagadták, hogy gyermekeiket áthelyezzék. Ennek következményeképpen a hatalom legtöbbször munkanélkülivé tette az ellenállókat. A központi vezetés terve tehát nem sikerült, így folytatódott a román tanerők betelepítése.

1989-re a központi vezetésnek sikerült a magyar oktatást majdnem teljesen felszámolnia, ezáltal egy értelmiség nélküli kisebbségi társadalmat létrehozni. Ennek további sorsa a teljes asszimilálódás lett volna.

⁵²⁷ *Erdélyi Magyar Hírügynökség* 1988/49. sz. jelentés. Vinzce Gábor (2003): *i.m.*, 448–449. 168